

Akıllı Makineler Dağınk Zihinler Teknopolis

**Hasan Hüseyin
KAYIŞ***

* Araş. Gör.,
Aksaray Üniversitesi,
Radyo, Televizyon ve Sinema
Bölümü
hasanhkayis@aksaray.edu.tr
Orcid ID: 0000-0003-3811-3636

Eser Adı: Teknopolis: Akıllı Makineler, Dağınk Zihinler

Yazar/Yazarlar: Mustafa Arslantunalı

Şehir: İstanbul

Yayınevi: İletişim Yayınları

Tarih: 2020

Sayfa Sayısı: 447

Baskı: 2

Gönderilme/ Received

06.02.2022

Kabul Tarihi/ Accepted

22.03.2022

Yayın Tarihi/Published

25.03.2022

Kaynak gösterme / To cite this article: Kayış, H. H. (2022). Akıllı Makineler Dağınk Zihinler Teknopolis.
The Journal of Communication and Social Studies, 2(1), 94-103. doi:10.29228/itamder.57521

Akıllı Makineler Dağınmık Zihinler Teknopolis

Hasan Hüseyin
KAYIŞ*

* Res. Asst.
Aksaray University,
Radio Television and Cinema
Department
hasanhkayis@aksaray.edu.tr
Orcid ID: 0000-0003-3811-3636

Title: Teknopolis: Akıllı Makineler, Dağınmık Zihinler
Author(s): Mustafa Arslantunalı
City: İstanbul
Publisher: İletişim Yayınları
Year: 2020
Pages: 447
Edition: 2

Gönderilme/ Received

06.02.2022

Kabul Tarihi/ Accepted

22.03.2022

Yayın Tarihi/Published

25.03.2022

Teknopolis, Arslantunali'nın kendisinin de belirttiği üzere teknoloji hakkında hemen hemen her şeye değiniyor. Bunu yaparken de teknolojinin kökenlerini en ilkel toplumlara, dahası ilk insana kadar dayandırıyor. Şüphesiz bunu yapmak sosyolojik ve antropolojik bir arka plan gerektirmektedir. Ayrıca teknoloji konusunda derin bilgi birikiminin gerekliliğinin de altını çizmekte fayda var. Arslantunali'nın Bilgiyasar Mühendisliği ve Sosyoloji eğitiminin dergicilik ile birleşmesi bu birikimi zenginleştirmiştir. İşte tüm bunların bir araya gelmesi ile böyle bir yapıt ortaya çıkıyor. Hal böyle olunca Arslantunali'ya teknoloji hakkında her şeyi konuşabileceği bir bilgi birikimi ve tecrübe eşlik ediyor. Esasen konuyu bu şekilde ele alışı tarihsel bağlamda zihin açıcı bir etkiye sahiptir. Bu haliyle Walter Benjamin'in fragmanlar halinde ele aldığı *Pasajlar* adlı yapıtını da anımsatmaktadır. Arslantunali'nın yaptığı, bir nevi Benjamin'in kültür hakkında yaptığı ile aynı şey. Tek fark Arslantunali'nın konusunun dijital kültüre odaklanması. Ayrıca parçalı gibi görünen anlatım özünde birbirini tamamlayıcı bir biçimde ilerlemektedir. Kitabın hacmi de göz önünde bulundurulduğunda parçalı anlatım okuyucu tarafından sıkıcı bulunabilir. Teknoloji ve insana dair pek çok şeyin bulunabileceği bu kitap, derdi teknoloji ve onun toplumsal dönüşümü olanlar için bir çırpıda zevkle okunacak bir kitap. Bu yüzden kitap içerisindeki konu dışına çıkışlar anlatımı zevkli kılıyor.

Yazarın teknolojiyi insana dair her şey ile açıklaması kitabın girişinde üzerinde durduğu bir konu olarak öne çıkıyor. Belki de bu yüzden internet bir kolaj makinesine benzetiliyor. Böylelikle teknolojik değişim ve gelişim üzerine konuşurken değinilmesi gereken tüm unsurlara yönelik bir sınır çiziyor.

Değişimin gerekliliğinden bahsediyor yazar ancak ütopyasız bir değişimin geleceğe nasıl ışık tutacağından da emin değil pek. Buradan hareketle ütopyasız bir gelecek hayalinin ürünü olan aydınlanma sorunsalına değiniyor. Aydınlanmadan da modern dünyaya yönelik bir takım değişiklikler getirmesi bekleniyordu. Ancak sonuç pek böyle olmadı. Tam tersi batının ilim ve fen ile yakalayacağını düşündüğü aydınlanma hem kendi içerisinde bir çıkmaza düştü hem de söz konusu ilim ve fen Avrupa'nın ötekiler üzerinde kullandığı bir araç haline geldi. Bu içine düşülen ironik durumu anlatmada gayet yeterli. Neticede Batı, yakalandığı bu ironik durumdan kurtulamamış gibi görünüyor. Ancak Şark tarafından bakıldığında ötekinin ne durumda olduğu da Sinekli Bakkal'dan Batı aşığı Hilmi örneği ile ortaya konuyor. Memleketteki Batı hayranlığının uç noktasında yer alıyor Hilmi. Ki o dönem (tanzimat) romanlarının temel konularını Avrupai tarzda birey yetiştirme endişesi oluşturuyor. Şüphesiz bunun karşıtı görüşler de söz konusu ancak cumhuriyet döneminde de bu eğilimden bahsedebiliriz. Yazar tüm bu süreçleri (tanzimattan bugüne modernleşme bir öz koruma süreci) doğu batı karşıtlığında bir öz oluşturma süreci olarak tanımlıyor. Ancak geleneklerin değişebileceği, ebedi ve ezeli kalmayacağını da altını çiziyor. Fakat tabi ki Batı'ya öykünmek tek seçenek değil. Tam tersi Batı'ya öykünmek var olan melezliklerin görmezden gelinmesine sebep olmuştur.

Yazar, Batı tarzı yaşam biçiminin var olan melezliklere etkisini yabancı saatlerin İstanbul'a girişindeki durum ile somutlaştırıyor. Ahmet Haşim'in *Müslüman Saati* adlı romanından alıntılarla aktardığına göre eskiden İstanbul halkının kendine has bir zaman kavramı varmış. Gündelik aktiviteler

kendine has bir biçimde kendi doğal akışında gerçekleştirilirmiş. Ancak modern saatlerin İstanbul'a gelişi yaşam biçimini değiştirmiş ve farklı eski alışkanlıkları hatıralar içerisine itmiş. Bu durum Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* adlı romanında da aynı şekilde tasvir edilmektedir. Yaşamın her alanı, umutlar bile Batı modernliğinin ürünü haline gelmişler. Tıpkı Marksistler gibi... Marksistler bu dönemde küçük gelişmeleri gereksiz kılmışlar. Hâlbuki küçük gelişmelerin ve ekonomi dışı pek çok olgunun modernizm ile tüm dünyada kelebek etkisi yarattığını göz ardı etmişlerdir. Belki de bu dünyanın gidişatının her yönüyle aynı olduğuna, farklı bir geleceğe inanılmadığı içindir. Yazar burada nostalji kavramının üzerinde duruyor. Geçmişe dönük bir özlemden bahsediyor. Bundan bahsetmesinin temel sebeplerinden birisi de postmodernizmin getirdikleri. Modernizmin tükendiği göz önünde bulundurulduğunda bunun uzunca bir süreç olduğunun altını çiziyor. Postmodernizm son aşamadaki sürece verilen bir ad olarak öne çıkıyor. Ancak *pseudo modernizm* gibi kavramların ortaya atılması onun da sonunun geldiğine işaret ediyor. Söz konusu nostaljinin sürekli gündemde kalmasının sebeplerinden birisi belki de budur. Modernizm ve postmodernizme maruz kalmış bireylerin arada sürekli geçmişe öykünmesi. Ya da yazarın da dediği gibi dönemler ve akımlar kolay kolay ölmezler. Belki de nostaljinin temel sebebi arafta kalmaktır. Arka planda kalanları ve henüz ölmeyen kavramları da burada anmak gerekiyor. Yazar postmodernizmin post hakikat ile arka planda yaşadığını ileri sürüyor. Ancak bu her şeyin değiştiğini yanlışlamaya yetmez. Günümüzde olduğu gibi gözetim toplumun yerini bir nevi teşhir toplumu almış vaziyette. Bir örnek daha: asker devlet yerini polis devlete bırakmış vaziyette.

Herhangi bir akımın yerini yeni bir akımın doldurması günümüzde hızlanmış bir vaziyette. Biçim de bundan payını almış. Günümüzde biçim sıradanlaşmış ve birey öne çıkmıştır. Burada bir stilden bahsedilebilir mi? Yoksa bir stilsizlik mi söz konusu? Tüm bu tartışmalar ile yazar içeriğin öldüğünü söylüyor. Edebi olarak baktığı bu açı onun yazar ve metnin ölebileceğine de inandırıyor. Nitekim teknoloji çağında gerçekleşen hızlı dönüşümlerin bir akım değişimine işaret ediyor. Tüm mecraları kapsayan biçimde metinselliğin yeni bir boyut aldığı akıma ise dijimodernizm adını veriyor yazar. Bu yeni dönemde yazar metinde aradan çekiliyor. Peki, okur ve yazar ilişkisi bu yeni dönemde nasıl şekillenecek? Arslantunalı, Barthes'ın yazarı aradan çıkarma düşünün gerçek olduğuna inanıyor. Ona göre bu düş e-metin ile gerçek olmuş vaziyette. Artık o kadar da yazardan söz edilmiyor. Sanal ortamlardaki tüm içeriklerdeki yazarların izi belli belirsiz. Ancak aşırı tüketim karşısında e-metin de çaresiz durumda. Yazarların ve tüm bileşenlerin anonim olduğu bu süreç yeni bir geçiş döneminde olduğumuzu gösteriyor. Burada okuyucu eskiye göre görece aktif olarak konumlandırılabilir. Ancak bu sığ bir popülizm olurdu. Arslantunalı yerinde bir örnek ile okuyucuya atfedilen aktiflik durumunu asansör düğmesi örneği ile somutlaştırıyor. Asansörün kullanılmaya başlandığı ilk yıllarda kapı kapama düğmesinin hiçbir işe yaramadığı ancak insanların yine de bu düğmeye basarak kontrolün kendilerinde olduğu hissi günümüz "aktif" bireylerinde de böyle işlemektedir. Yani yapay bir aktiflikten söz ediliyor. Düğme başkasının önünde. Bu haliyle de dijimodernizm tamamıyla bir çöl görünümündedir. Esasen düğme her daim başkasının önündeydi. Ancak postmodernizm neden post eki aldığını daha detaylı

incelemek gerekiyor. İçi boş bir kavram da olabilir. Ancak ilave olarak yazar teknolojiye verilen tepkinin yaşa göre değişebileceğine dikkat çekiyor. Burada yeni nesile dikkat edilmesini istiyor. Bununla birlikte her ne kadar sürekli çevrimiçinden söz edilse de çevrimdışı sahicilik özleminin ortaya çıkabileceğinden söz ediliyor. Okuma, izleme ve yazmanın dönüşümü çevrimiçi ve çevrimdışı pratiklerin sınırlarını belirsizleştiriyor. Böylelikle automodernizm, metamodernizm, transhümanizm gibi kavramlar ve akımlar ortaya çıkıyor. Yani makineler bir şekilde gündelik hayata dâhil oluyor. Yazar bunu hepimiz siborguz diye özetliyor. Destekleyici görüşleriyle de böyle olduğuna inandırıyor gerçekten.

Yazar “hepimiz birer siborguz” derken bunun kökenlerini daha da gerilerde aramaktadır. İnsanlığın tarihini iki milyon yıl geride arayan yazar ilk siborgu da orada buluyor. Ayrıca tekniğin önceleri sihir ile anıldığına da dikkat çekiyor. Tekniğin bilim ile anılışının ise 19. yüzyıl itibariyle başladığına dikkat çekiyor. Burada kritik önemde olan ise mucit ve onun ortadan kayboluşu. Mucitler söz konusu dönemde adlarından bahsettiriyorlardı (Einstein, Tesla vb.). Ancak günümüzde sayıları oldukça azalmış vaziyette. Bunda günümüzün bilim ortamının etkisi hayli fazladır. Zamanının mucidi bireyseldi, sanatçıydı, ayrıksıydı. Ancak teknoloji ve özellikle iletişim teknolojisindeki yenilikler mucidin bu özelliklerine darbe vurdu. Eskiden hür teşebbüs olarak yapılan girişimler günümüzde böyle yapılmıyor. Herkes hür teşebbüste bulunamıyor. Bu görev artık büyük şirketlerin tekeline girmiş ve üstelik yapılan girişimlerin bilimsel olması bekleniyor. Oysaki mucit amatör olarak işe koyulurdu. Yazar ayrıca bilim adamının dönüşen işlevine de vurgu yapıyor. Einstein ve Saharov gibi bilim insanlarının barış bulucu işlevi günümüz bilim insanlarında yok. Burada bilimin araçsallığı eleştirilmekle birlikte, Huxley’in *Cesur Yeni Dünya*’sında bahsettiği bilimin egemenliği de eleştiriliyor. Neticede mucitlerin soyu tükendi. Ancak hala tek tük Steve Jobs ve Bill Gates gibi yenileri çıkabilmekte. Gelişmeler bu şekilde iken bilim ilerliyor mu yoksa geriliyor mu? Yani aydınlığa mı gidiyoruz yoksa karanlığa mı? Yazarın görüşü bu ikileme karanlığa geri dönüldüğü yönünde. Umberto Eco da bu durumu geri gelen ortaçağ olarak özetliyor. Akıl üzerinde tartışıldığında anlaşıldığı üzere aslında o kadar da ilerlemedi diyor yazar. İlerleme bilime indirgenirse ortaya farklı sonuçlar çıkabilir. Zaten bilim ile teknolojinin birlikteliği de bilindiği gibi değil diyor yazar. Bu noktada teknolojinin insanı şekillendirdiği söylenebilir. Yazarın baştan beri ileri sürdüğü üzere ilk insan da bir siborg idi. Yani çıplak bir siborg. O siborg alet yaptı. O alet ile kendi dünyasını şekillendirdi. Bu noktada teknoloji en başından beri vardı diyebiliriz. Sonradan tanışmadık teknoloji ile. Sonrasında ise kendi yarattığımız yapay dünyanın ürünü haline geldik. İlkel insan da kendi yaptığı teknoloji ile gelişti. Yani bilim olmadan kendi ürettiği teknolojiler ile onlarca yıl yaşadı insanoğlu. Bu noktada şunu diyebiliriz: bilim ve teknolojinin motivasyonları baştan beri farklı idi. Yazar burada bilimin doğallıktan uzak olduğuna dikkat çekiyor. Bir nevi bilimci-mühendis ayrımı oluşturuyor. Bilimin kökenlerinin *episteme*’ye, teknolojinin kökenlerinin ise *tekhne*’ye dayadığını belirtirken aradaki pratik farklılığa dikkat çekiyor. Yani bilim eşittir teknoloji değildir. Teknoloji pratik bir ihtiyacın ürünüdür diyor yazar.

Teknoloji söz konusu olduğunda günümüzde mucitler açıklanırken görüldüğü üzere farklı bir gelişim süreci söz konusudur. Fütüristlere burada ayrı bir parantez açıyor yazar. Onlara teknoloji anlamında geleceğin habercileri yakıştırmasını yapıyor. Yeniçağın hızı karşısında onların yeni hayatın hızına yönelik çıkarım yaptıklarını ileri sürüyor. Hız burada önemli çünkü hızın öneminin artışı ile insanlar sabırsız olmaya başladı. Burada otomobil örneğini veren yazar, onun hıza yönelik getirdiği yeniliklerin insanda bir takım değişikliklere yol açtığını ileri sürüyor. İnsanlar bunun gibi gelişmeler ile hıza alıştı. Artık bunun dönüşü yok. Fiziki ve durağan hızı temsil eden otomobilin yanı sıra bilgisayarın hızı değişime neden oluyor. Yani bilgisayarın getirdiği enformasyonel yeniliklerin değişimi gözle görülür bir biçimde insan hayatını etkiliyor. Bu yenilikler çoğu zaman benimseniyor ve ona methiyeler düzülüyor. Yazar bilgisayarların kişinin aynası olduğu üzerinde duruyor. Bu kadar benimsenmesi ve ona methiyeler düzülmesinin sebeplerinden birisi de budur diyor. Bu yüzdendir ki bilgisayarsız durulamıyor. Yani insan aynasız yapamıyor. Öyle ki bu cihazlar iletişim biçimimizi de etkiliyor. O kadar değişken bir süreçten bahsediliyor ki, internetin getirdiği yeni kavramlar çok kolay demode oluyor ve yerine yeni kavramlar geliyor. Esasen bu bilgiyi de bölen bir süreç. Hâlbuki bilgi bir bütündür.

Teknoloji bir sihir etkisi yaratır diyor yazar. Teknolojik ürünlerin yaptıkları ve ilk kez karşılaşılan yeni ürünler (zamanın Iphone'u gibi) insanlara sihirli bir ürünmüş gibi gelir. Tabi ki bunda reklamın payı yadsınamaz. Reklam da bir sihirdir. Bu durumu Latour insanın hiçbir zaman modern olmayışıyla, içinde hep bir arkaiklik olduğuyla açıklıyor. Bunun arka planında belki de geçmiş dönemlerdeki büyücünün yerini bilimcilerin alması yatıyor olabilir. Geçmişte büyücünün yapmak istediklerini (uçmak vs.) günümüzde bilim insanları yapıyor. Özellikle yeni yazılımlar bir sihir gibi. Makine yapmak ise ilkel çağlardaki gibi değil artık çok kolay. Bu durum uzmanlara bağımlılığı da beraberinde getiriyor. Bu da insanın ilkel dönemine bir işaret. Ancak tabi ki makineleri bu kadar övmek de günün sonunda gereksiz gibi görünüyor. Yazar makinelerin zihinleri dağıttığını ileri sürüyor. Üstüne bir de insan zihninden daha canlı bu makineler. Geriye gidip bunu eski nesillere aktarsaydık büyük ihtimalle buna imrenirlerdi. Ancak asıl problemi görmezden gelirlerdi. Dikkat eksikliği çağının kapıda olduğunu.

Eski nesillerin günümüzdeki bu gelişmelere imrenmeleri normal karşılanabilir. Çünkü bu durum onlar için bir ütopya olacaktı. Yazar burada eskilerin günümüze yakın ütopyalarından da bahsediyor. Cizvitler, Francis Bacon'un Atlantis'i bunlara örnek olarak gösterilebilir. Ütopyaya gösterilen bu ilgi günümüzde yerini bilim kurguya bırakmış vaziyettedir. Edebiyat da bundan payını almıştır. Teknoloji bağlantılı ütopya bir nebze sosyalist ütopya için de umutlandırıcı olmuş. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki Mussoli'nin ki de bir ütopya idi. Nazilerin gizli arzuları da bu arzulanan ütopyaya örnek gösterilebilir. Kaldı ki onların uygulamaları distopya olgusunu da gün yüzüne çıkarmıştır. Neticede ütopya büyük bir vurgun yese de gelişme ondan geçmektedir. Yani hayal kurmak bırakılmamalı.

Siberaleme büyük önemler atfedildiği günümüzde karşılaşılan bir gerçektir. Ona aklın yeni evi gibi nitelendirmeler yapılmaktadır. Eski devrin de böylece kapandığı dile getirilmektedir. Eski dünyaya savaş ilanı gibi görünen bu girişim günümüzde o kadar da masum görünmemektedir. Esasen ateşin bulunuşu ile internetin bulunuşu pratik olarak aynıdır. İnternetin bulunuşunun ilk yıllarında bir ürkeklik hali söz konusu olsa da bir bilgi servisi sağlayıcısı olarak kullanımı gerçekleşmiştir. O zamanlar ticari bir kaygı da güdülmüyordu. Bu yüzden faydalı tarafları vardı. Önemi ise daha sonraları anlaşıldı. Özel girişimler 1990'lı yıllarda veri paylaşımı için interneti bir araç olarak kullanmaya başladı. İnternetin ilk yıllarındaki ağda kimsenin egemenliği olmamalı düşüncesi hâkim olduysa da görüldüğü üzere böyle olmamıştır. Yazar burada internetin ilk zamanlardaki sermaye girişimlerinden muaf özelliklerine dikkat çekiyor. Onun hipermetinsel oluşu ve herkese açık oluşunun toplum adına faydalı kullanımı üzerinde duruyor. Esasen ilk yıllarda da böyle kullanılmış. World Wide Web'in (WWW) ilk yıllarında herhangi bir aksi kullanımın söz konusu olmadığından bahsediyor. O zamanlar güvenlik sorunlarından da bahsedilmiyor. Bu dönemde akademisyen, hacker ve mühendis neti birlikte inşa etmişler ve geliştirmişler. Netscape Navigator gibi ilk tarayıcılar ile başlayan süreç artık oldukça gelişmiş ve internetsiz bir hayat düşünülemiyor. Her taraf ağ bağlantılı ortamlarlarda gezinen siberflanör ile dolu. Söz konusu özellikleri ile internet azınlıklılara önemli bir alan açmış durumda. Ancak günün sonunda yine tek taraflı bir araç halini almış vaziyette. Hızlı bir tekelleşmenin olduğu günümüzde ilk zamanki masum internetten eser yok. Sıkı bir kontrole tabi tutulmaktadır. Yine de onu bilgi çağının *Magna Carta*'sı olarak adlandırabiliriz. Yani iki kutuplu bir yaklaşım ile hem özgürlük vaat ediyor hem de etmiyor. Enformasyon ile oldukça içli dışlı oluşu gürültüye karşı olan korumasızlığını açığa çıkardığı için kakafonik özelliği günümüzde belirgindir.

Belki de internete hazırlıksız yakalanılmıştır diyor yazar. Bu kadar tutacağı tahmin edilememiştir. Öyle ki bir *Newsweek* makalesinde internetten kitap alınması ve okunması hayali görünüyormuş. Daha da ilerisi internetin çökeceği düşünülmüş. Bunu haklı çıkaran sebeplerden birisi de multimedyanın okullarda kullanımının hüsrana sonuçlanması. Endişelerin haklılık payı da var aslında. İnternetten günümüzde veri çöplüğü olarak bahsediliyor. Oldukça kakafonik olan bu ortamın demokrasi getirdiği de pek söylenemez. Ancak kullanımın pratik sonuçlar verdiği bir konu var. O da gözetleme. Bu haliyle internet Bentham'ı haklı çıkarıyor. Gözetim aşkı ile tutuşanların işine yaramış internet. Jacques François Guillaute'ın kurmak istediği Paris için oldukça elverişli enstrümanlar sunuyor. Gözetimin ilk örneklerinde olan Heidinger'in delikli kartlarının günümüzde daha gelişmiş halini yansıtıyor. Heidinger'in Hitler döneminde ulaşmaya çalıştığı tüm kullanışlı bilgiler internet ile daha da kolay toparlanabilir hale gelmiş. Heidinger'in Hollerith kartlarında aradığını Roosevelt de aramış. Bu tür arzular ise günümüzde internette etkili bir biçimde vücut bulmuş haldedir. Orwell'in 1984'ünden aktarıldığından daha kapsamlı gözetleniyoruz günümüzde. O zamanların aksine günümüzde tüm verileri istekli bir biçimde veriyoruz. Bunda şüphesiz kapitalizmin payı büyüktür. Kapitalizm en doğal şeyleri satılabilir hale getiriyor. Artık aldığımız hizmetler bedavaya gelirken asıl ürün biz oluyoruz diyor yazar. Reklamlar birer davranış modifikasyonu halini almış vaziyette. Zuckerberg de bunu doğrularcasına "mahremiyet artık bir norm değil"

diyor. Yani siberflanör falan değiliz. Ağdaki bir avız. Öyle ki ufak veriler yeterli gelmiyor. Veriler her yerden gelmeli. Bu da büyük veriye işaret ediyor. Büyük birader yerine büyük veri kavramından söz edebiliriz. Cambridge Analytica, Çin “Güven Puanı” ve nesnelere interneti bunlardan sadece birkaçı. Yani izleniliyor ve bu gittikçe belirsiz oluyor. Panoptikon yerini süperpanoptikona bırakıyor ya da omnioptikona. Hakikatın dönüşümü de cabası.

Hakikatın dönüşümü en çok siyasi partilerin söylemlerinde ve çizgisinde görülebilir. Siyasi ideolojiler istenilmeyen bir gerçek olduğu durumlarda bunu değiştirmek üzerine hareket etmeye başlamışlardır. İşte *post truth* kavramından bunun gibi durumlarda faydalanılmaktadır. 2016 yılında Oxford sözlüğü tarafından yılın kelimesi seçilmesi de bu yüzden. Artık yalandan ve yalan söylemekten utanılmıyor. Demogoglar öyle bir işlev görüyorlar ki kendi gerçekliklerini oluşturuyorlar. Belki Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi* ve Herodot'un efsaneleri de geçmişte bu işlevi yerine getirmiş olabilir. Günümüze dönersek hakikat artık alakasız bir boyut almış durumda. Bunun kökenlerini ise 1980'lerin Tan ve Sabah gazetelerinin başlıklarında bulabiliriz. Asparagas haber ile başladığını ileri sürenler var post hakikat olgusunun. Ancak şunu da göz önünde bulundurmak gerekir ki zırva, saçmalık, bağlam dışılık post hakikat çağı için daha önemli görünüyor. Bu anlatılanlar tam da Trump'ı yansıtıyor değil mi? Kökenleri ne kadar muğlak olsa da post hakikat bir gerçek ve günümüzde almış başını gidiyor. Bu yüzden dijital kapitalizmin bir uzantısı olan post truth kavramına yönelik savunma mekanizmalarının geliştirilmesinin üzerinde duruyor yazar. Bu zor bir durumdur çünkü bireyi güçlendirmesi beklenen internet sektörel devleri güçlendirdi. Böylece birey bu devler ve post truth karşısında savunmasız bir hale geldi.

Sektörel devlerin köşe başlarını tutması bir ilk değil. Süreç telgrafta da böyle işledi. Her ne kadar bir dönüşüme ve kolaylığa neden olsa da emperyalizm gibi sözcükler telgraf ile anılır hale geldi. Bunun dışında insanlığa ve insanca yaşamaya çok da önemli katkılarının olmadığını ileri sürüyor yazar. Belki de bunun sebebinin Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) için doğrudan bir etkisi olmadığıdır diyor yazar. Günümüzden bir örnek vererek Facebook ve General Electric'in GSMH'ya doğrudan etkilerini öne sürüyor. Yani iletişim teknolojileri hayatı kolaylaştırır ancak insan refahını doğrudan etkileyen unsurları somut olarak çoğu zaman göze çarpmaz diyor yazar. Biraz önce tartışılan Hollerith kartlarının oy sayım sistemlerini kolaylaştırması da buna örnek olarak gösterilebilir. IBM'de bu sistemi geliştirdiğinde bunu hedeflemekteydi ancak temel hedef tabii ki kar amacı gütmektir. Bilgisayar sisteminin ilk örneklerinin verildiği yıllarda kar amacı ve özgür yazılım düşüncesi karşıt iki argümanı temellendiriyordu. Bir taraf açık kaynak fikrini savunurken bir taraf da telif haklarının korunması taraftarıydı. Yazılımların özgür ve ücretsiz olması gerektiğini söyleyenler bunu konuda somut adımlar atmışlar ve Linux gibi işletim sistemleri ortaya çıkmış. Sonraları ile girilen mücadeleden Linux galip çıkmış, günümüzde Microsoft bile bu özgür yazılımlar ile işbirliğine girmiştir. Yazar da yazılımların ücretsiz ve herkes tarafından erişime açık olması gerekliliğini savunuyor. Bu girişimin başını çekenler arasında Stallman'ın adını anmadan olmaz tabii ki. Aynı mücadele Wikipedia örneğinde de verilmiştir.

Ücretsiz bir sözlük ve ansiklopedi örneği olarak Wikipedia karşısında çıkan tüm rakiplerini alt etmiştir. Nasıl işlediğine dair çok ayrıntıya girmemekle birlikte tartışmalar ve içeriklerin özünde konsensus yer alır. Açık verinin en uç örnekleri arasında yer alan Wikipedia öyle bir boyut almış ki sonunda dev ansiklopedilerden biri olan *Britannica*'yı da tahtından etmiştir. Yani kolektif akıl ve açık veri bu kez sermayeye karşı galip gelmiş.

Alınan küçük galibiyetler şurada dursun günün sonunda yenilik teknoloji devlerine bağımlıdır. Çoğu zaman büyük gelişmelerin önceden belli olduğu söylenir ve devlerin buna izin vermediği öne sürülür. Yeniliklerin ortaya çıkışını birileri belirliyor olabilir ancak ortaya çıktıktan sonra dayanışma ile insan için faydalı bir biçimde kullanılabilir. Yazar burada devrimci ütopyadan kaçınarak bunu söylüyor. Sadece endüstrinin izin verdiği ölçekte devrimci olunabilir diyor. Buna bir örnek olarak Jean Marc Cole'un 1899 yılında 2000'li yılları tasvir eden görselleri ve Asimov'un çalışmaları örnek gösterilmiş. Bu çalışmaların çıktılarını başarısız olmuştur. Tasvirler hep hüsrarla sonuçlanmış. Yazar sanırım yapay zekâ da böyle olacak diyor. Eskilerin mekanik at tasviri gibi yeni olan şeyler eskiye benzetilerek aktarılır ancak daha sonra kendine özgü olduğu ortaya bir şekilde çıkar. Mitoslar ve insanbiçimcilik her halükarda devreye giriyor. Teknoloji söz konusu olduğunda bu kaçınılmaz bir durum. Yapay zekâdan da çok şey bekleniyor ancak sonuç yine aynı olabilir. Çünkü yapay zekâdan söz edilirken çevresel etkiler göz ardı ediliyor. Oysaki zihin kapalı bir devre değil. Yani yapay zekâ hakkında çıta baştan çok yüksek tutulduğu için bu konuda sonuç hüsrana olacak gibi görünüyor. Ancak insanlar yapay zekâ hakkındaki meraklarında haklılar çünkü Wolfgang Von Kempelen'in *Satranç Oynayan Türk* adlı hafif yapay zekâ makinesi insanlarda bu beklentiyi oluşturmuş vaziyette. O zamandan beri insanlar yeni sihirler bekliyorlar. Fakat tekrara düşmek pahasına çıta o kadar yüksek ki yapay zekâ için henüz çok erken. Basit makineler olabilir ancak hayal edilen çok başka.

Yapay zekâ söz konusu olduğunda bilinç de oldukça önemlidir. Çünkü yapay zekâ eğer bir birey olarak hareket edecek ise bilinç sahibi olması gerekir. Perrose'ye göre zihinsel faaliyetlerin düzgün bir biçimde simüle edilmesi dahi söz konusu olamaz. Hadi sahip oldu diyelim bu bir bilinç mi olur yoksa zombi mi? Nöronlar eşsiz bir yapıdadır. Ki buna Descartes'den bu yana böyle yaklaşılır. Farklı yaklaşımlar da söz konusu. Bilinç öğrenilmiş bir fenomen de olabilir diyor Julian Jaynes. Ancak neticede evrimleşmiştir ve ilkelikten bu güne gelmiştir. Yapay olarak canlandırılabilmesi hala şüphelidir. Akıllı sistemler, insan bilinci ve belleğin bir araya gelmesi zor görünüyor. Çünkü bilinç toplumsaldır. Alva Noe ve Lombros Malafouris de böyle düşünüyor. Öteki ile var olur. Bu haliyle sadece düşünen bir algoritma oluşturulabilir. Bu noktada yapay zekânın ne kadar bize benzeyeceği ise hala belirsizdir. Beyin temsil ve metaforlara başvuru yapan eşsiz bir organdır. Yani yapay zekâdan önce nörobilimin keşfetmesi gereken pek çok şey bulunuyor. Yapay zekâ şu an için sadece veriler ile bir şeyler deneyebilir. Şimdi yapay zekâ ile ilgili başka bir şeye değinelim. Ya yapay zekâ sahibi robotlar işlerimizi elimizden alırlar ise?

Aristo, kendine yeterlik, eğlenmek ve ağır çalışmamanın insanı mutlu edeceğini söyler. Eric Brynjolfsson da "neden tanrı olamayalım" diyerek

tartışmaya katılır. Buradan bakınca robotlar işimize yarayabilir gibi görünüyor. Keynes de böyle olacağını tahmin etmiş aslında. Ancak tahmin ettiği üzere çalışma saatleri düşmemiş. Günümüzde belirtilerini gördüğümüz teknolojik işsizlik ne olacak. Günümüzde çalışma saatleri düşmedi. İnsan çalışıyor da çalışıyor. Sadece işsizlikten söz ediliyor. Korkular haklı da yeni teknolojiler pek çok iş imkânını ortadan kaldırdı. Ama yenisini de getirmedi değil. Burada korkulan ise insanın değersizleşmesi. Ya atların başına gelen insanın başına da gelirse? İnsanoğlu tüm bunların üzerinden bir şekilde gelecektir. Bu konuda ne optimist ne de pesimist olmaya gerek vardır. Her çağ kendi düzenini bir şekilde oluşturur. Yazar, Karl Marx yaşasaydı *Das Kapital* yerine *Das Informationen*'i yazardı diyerek durumu özetliyor. Ancak yine de daha iyisi için ütopyacı olmak gerekiyor diyor yazar. Levitas, ütopya varılacak bir hedef değil bir yöntemdir diyerek daha iyisine işaret ediyor. William Morris'in zorunlu işin ortadan kaldırıldığı ütopyası da böyledir. Herkes sevdiği işi yapar onun ütopyasında. Ne kadar hoş değil mi? Ancak öyle olmuyor işte. Bu oyun bir şekilde oynanacak. Huizinga'nın dediği gibi aslında yaptığımız, yaşadığımız bir oyun. Tıpkı bilgisayar oyunları gibi. Onların da kuralları var kendi içerisinde. Ayrıca bilgisayar oyun dışında benzetim için de eşsiz imkânlar sunar. Bu yönüyle bilimin hizmetindedir. Neticede bilgisayar simülasyon için eşsiz imkânlar sunuyor. Belki de bir simülasyonun içerisinde yaşıyoruzdur. Belki de her şey matematik formüllerinde ibarettir. Hadi bunlar böyle diyelim, bundan kurtulmanın bir yolu var mı?

Sonuç olarak yazar kitapların e-kitaplara dönüşümü üzerinden bir şey anlatmaya çalışıyor. Teknoloji değiştirmesine pek çok şeyi değiştirir. Gerek olumlu gerek olumsuz pek çok etkisi olabilir. Nurullah Ataç'tan yola çıkarak sevilen şeylerin, doğru bilinen şeylerin kuralsızca yapılmasının üstünü çiziyor. Kitap mı okuyacaksınız istediğiniz gibi okuyun. Ama okuyun. Teknoloji gelip hepimizin dikkatini dağıttı diyor yazar. Ancak çocukken kendi okuduğu kitaplar üzerindeki portakal lekelerinin tekrarlandığının da altını çiziyor. Her ne kadar e-kitap okumak kendi açısından çok benimsenen bir şey olmasa da işin özü aynı kalmış vaziyette. Online olarak okuyanların sayısı da az değil. Teknoloji istediği gibi gelsin. İster yazılı ister görsel olarak hikâyeler anlatılmaya devam edilecek. Nesiller değişse de okuma pratikleri dönüşse de kızı Canan'da olduğu gibi okumak baki kalıyor. Hayat da böyle, insanlar bir şekilde hikâyelerini yaşıyorlar. Son söz olarak ütopyaların peşini bırakmamak gerektiğini de belirteyim.

Kaynakça

Arslantunalı, M. (2020). *Teknopolis-Akıllı Makineler Dağınık Zihinler* (2 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.